

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR FAOLIYATNING PSIXOLOGIK TAHLILI

Shomurotov Ulugbek Melikboboyevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchi

u.shomurotov@dtpi.uz

+998915107420

Ergasheva Mohiniso Abdulxonnon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute

Matematika va informatika ta'lim yo'nalishi

1-bosqich 10-MI guruh talabasi

Ismailova Gulshoda Mamayusupovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute

Matematika va informatika ta'lim yo'nalishi

1-bosqich 10-MI guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'yinning bola xayotidagi ahamiyati, o'yinning bolaga psixik, fiziologik va ma'naviy ozuqa berishi, o'yin orqali bola hayotga moslashishi dunyoqarashining o'sishi, muloqoting boyishi bilan bog'liq ma'lumotlar keltirib o'tilgan

Kalit so'z: Muhit, muammo, muloqot, mehnat faoliyati, o'yin, obraz, psixika, agressiya

Аннотация: В данной статье рассматривается значение игры в жизни ребенка, психическое, физиологическое и духовное питание игры ребенка, рост мировоззрения, адаптация ребенка к жизни через игру, обогащение общения. дано.

Ключевые слова: Среда, проблема, общение, трудовая деятельность, игра,

образ, психика, агрессия.

Abstract: In this article, the importance of the game in the life of the child, the mental, physiological and spiritual nourishment of the game to the child, the growth of the worldview of the child's adaptation to life through the game, and the enrichment of communication are given.

Key words: Environment, problem, communication, labor activity, game, image, psyche, aggression.

Jamiyat bilan doimiy munosabatni ushlab turuvchi, o'z-o'zini anglab, har bir harakatni muvofiqlashtiruvchi shaxsga xos eng muhim va umumiy xususiyat — bu uning faolligidir. Faollik (lotincha aktus — harakat, faolus — faol) shaxsning hayotdagi barcha xatti-harakatlarini namoyon etishini tushuntirib beruvchi kate- goriya bo'lib, bu o'sha oddiy qo'limizga qalam olib, biror chi- ziqcha tortish bilan bog'liq elementar harakatimizdan tortib, toki ijodiy uyg'onish paytlarimizda amalga oshiradigan mavhum fikr- lashimizgacha bo'lgan murakkab harakatlarga aloqador ishlari- mizni tushuntirib beradi. Shuning uchun ham psixologiyada shaxs, uning ongi va o'z-o'zini anglash muammolari uning faol- ligi, u yoki bu faoliyat turlarida ishtiroki va uni uddalashi bilan bog'liq sifatlari orqali bayon etiladi.

Inson faolligining 2 turi mavjud:

- a) tashqi faollik — bu tashqaridan o'z istak-xohishlarimiz ta'sirida bevosita ko'rish, qayd qilish mumkin bo'lgan harakatla- rimiz, mushaklarimizning harakatlari orqali namoyon bo'ladigan faollik;
- b) ichki faollik — bu bir tomondan u yoki bu faoliyatni baja- rish mobaynidagi fiziologik jarayonlar (modda almashinuvi, qon aylanishi, nafas olish, bosim o'zgarishlari) hamda ikkinchi tomondan bevosita psixik jarayonlar, ya'ni aslida ko'rinmaydigan, lekin faoliyat kechishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni o'z ichiga oladi.

Ikkala faollik turi ham shaxsiy tajriba va rivojlanishning asosini tashkil etadi. Inson faolligi «harakat», «faoliyat», «xulq» tushun- chalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib,

shaxs va uning ongi masalasiga borib taqalib, shaxs aynan turli faolliklar jarayonida shakllanadi, o'zligini namoyon qiladi ham. Demak, faollik yoki inson faoliyati passiv jarayon bo'lmay, u ongli ravishda boshqariladigan faol jarayondir. Inson faolligini mujassamlashtiruvchi harakatlar jarayoni faoliyat deyiladi. **Faoliyat** — inson ongi va tafakkuri bilan boshqariladigan, undagi turli-tuman ehtiyojlardan kelib chiqadigan hamda tashqi olamni va o'z-o'zini o'zgartirish va takomillashtirishga qaratilgan o'ziga xos faollik shaklidir.

Odam ma'lum faoliyatda bo'lar ekan, u har doim qat'iy bir maqsad asosida harakat qiladi. Inson faoliyatining o'ziga xosligi uning har doim ma'lum maqsadga qaratilganligidir.

Faoliyat bilish va irodaga asoslanadi hamda bu jarayonlarsiz yuzaga kela olmaydi. Bundan tashqari faoliyatni anglash hamma vaqt maqsadni anglash bilan bog'liq bo'ladi. Maqsad bo'lmagan yerda faoliyat ham bo'lmaydi. Impulsiv harakatlar shaxsning maqsadsiz individual mayllari tufayli yuzaga keladi. Shu sabab- li impulsiv harakatlar ko'pincha egoistik, ya'ni g'ayri ijtimoiy xarakterga ega bo'ladi. Masalan, haddan tashqari g'azablangan yoki nihoyatda kuchli ehtirosiga uchragan odam impulsiv harakat qiladi. Lekin bundan impulsiv harakatlarda ong mutlaqo ishtirok qilmaydi, degan ma'no kelib chiqmaydi. Impulsiv harakatlarda ham ma'lum darajada ong ishtirok qiladi. Bunda faqat shaxsiy motivlargina anglanadi.

Inson faoliyatining tuzilishi

Inson o'zining xilma-xil faoliyatlari orqali tabiat va jamiyatdagi turli-tuman narsalar va hodisalarni biladi, boshqa odamlar bilan ijtimoiy munosabatga kirishib o'zini shaxs sifatida namoyon qiladi. Odamning faoliyati o'zining tuzilishi jihatidan ancha murakkabdir. Inson faoliyati hamma vaqt ayrim ish-harakatlardan, aniqrog'i ayrim harakat va amallardan tarkib topadi. U yoki bu faoliyatning tarkibiga kiruvchi harakat va amallar anglangan hamda ba'zan anglanmagan bo'lishi mumkin. Masalan, biron katta yoshli odam ma'lum faoliyatga kirishishidan oldin, faoliyatdan kelib chiqadigan natijani, ya'ni maqsadini to'la anglaydi. Bog'cha yoshidagi bolalar har kuni ko'p vaqtini asosan o'yin faoliyatiga sarflaydi. Ular o'zlarini o'yin faoliyatiga undovchi mayllarini kamdan kam paytlarda anglaydilar. Kichik maktab yoshidagi bolalarni oladigan bo'lsak, ular o'zlarining o'qish faoliyatiga

bo'lgan motivlarini deyarli anglab yetmaydilar. Intizomsiz o'quvchilar ham qanday maqsadlar asosida xatti-harakat qilayotganligini ongli ravishda tushunmaydi. Demak, ana shu misollardan ravshanki, faoliyat tarkibiga kiruvchi harakatlar va amallar asosan bolalarda anglanmagan bo'lishi mumkin. Mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi katta yoshli odamlarda faoliyat tarkibidagi barcha harakat va amallar albatta anglangan bo'ladi. Shuni ham nazarda tutish lozimki, faoliyatni amalga oshirish usullarining ko'pchiligi ongning minimal ishtiroki bilan bajariladi. Boshqacha qilib aytganda faoliyatni amalga oshirish avtomatlashgan malakalarga aylangan bo'ladi. Shuning uchun bunday faoliyat turlarini odam ortiqcha o'ylamasdan, avtomatik ravishda amalga oshiradi.

Ma'lum bir faoliyatni amalga oshirishda qilinadigan harakatlarning sistemasi ish maqsadi bilan, bu maqsadga qaratilgan narsalar xususiyati va ish sharoitlari bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, belkurak bilan yer qazishga qaraganda ketmon bilan yer qazishda yoki kichik bir koptokni irg'itib o'ynashga qaraganda katta koptokni irg'itib o'ynashda harakatlarni boshqacharoq tuzishga to'g'ri keladi. Ana shu misollarda qilinadigan ishlarning maqsadi bir xil, lekin uning obyektlari har xil. Demak, obyektlarning har xilligi harakatlar sistemasining turlicha bo'lishini talab qiladi.

Rus fiziologlaridan P.K. Anoxin, N.A. Bernshteyn va E.A. Asratyanlarning o'tkazgan tajribalaridan ma'lum bo'lishicha faoliyat davomida ayrim ish-harakatlarining bajarilishini, sensor nazorat qilinishi (ko'z bilan ko'rib, quloq bilan eshitib, muskullar bilan sezib) shu harakatlar amalga oshirilayotgan sharoit bilan ham bog'liq bo'ladi. Lekin har qanday faoliyatdan ko'zlangan maqsadning andaza modeli inson miyasida shu maqsad amalga oshirilishidan ilgariroq maydonga keladi. Faoliyatdan ko'zlangan maqsadning miyadagi bunday andaza modeli faoliyat maqsadini belgilashda turli sezgi a'zolaridan borgan informatsiyalar asosida (ya'ni ma'lumotlar asosida) yuzaga keladi. Odam ma'lum faoliyatni bajarar ekan qiladigan butun ish-harakatlaridan oqibat natijasida faoliyat maqsadining miyadagi andaza modeliga adekvat o'xshash narsani keltirib chiqarishga intiladi. Bu hodisani P.A. Anoxin harakatlarni boshqarishning teskari aloqasi, ya'ni teskari afferentatsiyasi deb ataydi. Demak, akademik P.K. Anoxinning fikricha u yoki bu faoliyat tufayli amalga oshiriladigan ish-harakatlar haqida sezgi a'zolari orqali miyaga olingan

informatsiyalar beriladi. Miyada esa faoliyatning maqsadi bilan bog‘liq andaza modellar yuzaga keladi.

Buni harakat akseptori (lot. acceptor — qabul qilish) deb yuritiladi. Ana shunday harakat akseptorlari tufayli odam ayrim faoliyatlaridan kelib chiqadigan natijalarni oldindan aytib bera oladi.

Faoliyat maqsadining miyada andaza modelini yuzaga kelishi bilan bog‘liq bo‘lgan gaplarning hammasi haqiqatdan ham shunday ekanligini biz hali bilmaymiz. Biroq, kelajakda qilinadigan ishlar va ulardan kelib chiqadigan natijalarning qandaydir yo‘l bilan miyada oldindan taxminiy tasavvur qilinishi haqiqatdir. Oldindan taxminiy tasavvur qilmay turib faoliyatning o‘zini amalga oshirish ham mumkin bo‘lmay qolar edi.

Tarbiyachilar, ota-onalar va o‘qituvchilar o‘z qo‘l ostidagi bolalarning ma’lum maqsadlar asosida qilayotgan faoliyatlaridan kelib chiqadigan natijalarni oldindan ko‘rib, ularning ish-harakatlarini idora qilishlari lozim.

Ma’lumki, odam o‘z faoliyatida tashqi olamdagi turli narsalar va boshqa odamlar bilan munosabatda bo‘ladi. Lekin har bir odamning o‘z ichki dunyosi ham mavjud. Odamning ichki dunyo- si xuddi tashqi dunyo kabi beqiyos darajada kengdir. Odamning ichki dunyosida xilma-xil tasavvurlar, turli obrazlar va tushunchalar hamda ko‘p til, nutq materiallari bo‘ladi. Odamning ichki dunyosi odatda psixik dunyo deb yuritiladi. Ammo odamning ichki dunyosi hech vaqt tayyor holda, ya’ni tug‘ma ravishda berilmaydi. Odamning ichki psixik dunyosi uning tashqi dunyodagi turli-tuman narsalar va boshqa odamlar bilan qiladigan munosabatlarida sekin-astalik bilan paydo bo‘ladi. Bu hodisaning haqiqatan ham xuddi shunday ekanligini yosh bolalarda ochiq- oydin ko‘rishimiz mumkin. Yangi tug‘ilgan chaqaloq bolaning hali hech qanday ichki psixik dunyosi bo‘lmaydi. Chaqaloq bolalarda nutq ham, tasavvur ham, obrazlar va tushunchalar ham bo‘lmaydi. Bolaning ichki dunyosi atrofidagi tashqi olam, undagi turli-tuman narsa va hodisalar, katta odamlar bilan qiladigan munosabatlaridan paydo bo‘ladi.

Masalan, bolalar o‘z-o‘zlari bilan gaplashib, atroflaridagi narsalar haqida fikr yuritadigan bo‘ladilar. Ana shu murakkab hodisani, ya’ni tashqi olamdagi narsalar bilan qilinadigan faoliyatning ichki psixik faoliyatga aylantirilishini **faoliyatning**

interiorizatsiyasi deb yuritiladi. Demak, ichki psixik dunyoning tashqi narsalar, hodisalar dunyosidan ke- lib chiqishini **interiorizatsiya** deb ataladi.

Insonning ichki dunyosi paydo bo'lgandan so'ng har bir narsani, har bir harakatni oldin ichida o'ylab, so'ngra amalga oshiradi. Oldin ichida o'ylab, so'ngra bevosita tashqi munosabatga o'tishni **faoliyatning eksteriorizatsiyasi** deb ataladi. Agarda interiorizatsiya va eksteriorizatsiya so'zlarining lug'aviy ma'nosini ochadigan bo'lsak interiorizatsiya «ichki psixik holatga o'tish» va eksteriorizatsiya «tashqi faoliyatga o'tish» degan ma'noni anglatadi.

Inson boshqa kishilar bilan qiladigan tashqi munosabatlari orqali nutqni egallab, ichki dunyosiga ega bo'lib borar ekan, bu narsa shu chog'da ko'z o'ngida yo'q bo'lgan narsalar haqida fikr yuritish imkoniyatini beradi. Shuning uchun odamning aqliy taraqqiyotida interiorizatsiyaning ahamiyati g'oyat kattadir. Faoliyatining tuzilishi juda murakkab va o'ziga xosdir. Odamning faoliyati shunchaki ehtiyojlarni qondirishdan iborat bo'libgina qolmay, u jamiyatning maqsadlari va talablari bilan ham ko'p jihatdan bog'liqdir. Odam faoliyatining ko'zga tashlanib turadigan eng asosiy belgisi maqsadni anglash va uni amalga oshirishda qilinadigan ish-harakatlaridan iboratdir.

Shaxs faoliyatining asosiy turlari

Faoliyatning 3 asosiy turi mavjud: ***o'yin, ta'lim, mehnat.***

O'yin faoliyati bilan asosan bolalar shug'ullanadilar. Lekin o'yinni kattalar va bolalar hayotida ham ko'rish mumkin. Hay- vonlardagi o'yin tug'ma instinktiv harakatdir. O'yin bola organiz- mining tabiiy ehtiyoji bo'lib, bola o'yin davomida psixik jihatdan rivojlanadi. «O'yin bolalar mehnatidir», — deb bejiz aytilmagan. Psixik jihatdan normal rivojlanayotgan bolalarning hammasi, al- batta o'yin faoliyati bilan shug'ullanadi. O'yin faoliyati bolalar uchun dunyoni bilish qurolidir. Shuning uchun bolalar o'zlarining har kungi turli-tuman o'yin faoliyatlarida tevarak-atrofidagi narsa va hodisalarning xususiyatlarini bilibgina qolmay, balki kishilar o'rtasidagi turli-tuman munosabatlarni ham o'zlariga singdirib boradilar.

Odam yoshlik paytida o'z tabiatiga ko'ra, nihoyatda taqlidchan bo'ladi. Agar biz bolalarning o'yin faoliyatlariga diqqat bilan nazar solsak, o'yin faoliyatining kattalar xatti-

harakatlari va fe'l-atvorlariga taqlid qilishdan iborat ekanini ko'ramiz. Qiz bola juda yoshlik chog'idan boshlab onasining xatti-harakatlariga taqlid qilib, bola tarbiyalash ishi bilan, ya'ni qo'g'irchoq o'ynash faoliyati bilan shug'ullanadi. O'g'il bolalar bo'lsa, erkaklarning xatti-harakatlari va fe'l-atvorlariga taqlid qilib turli o'yinlarni o'ynaydilar. Demak, odam ilk yoshlik chog'idan boshlab o'yin faoliyati orqali tevarak-atrofdagi odamlarning insoniy sifat va fazilatlarini (mehnatsevarlik, insonparvarlik, sofdillik, halollik, rostgo'ylik, rahmdillik va bu sifatarning aksi bo'lmish ishyoq- maslik, yovuzlik, o'g'rilik, vijdotsizlik, berahmlik, yolg'onchilik va hokazolarni) o'zlariga singdirib boradilar. Keyinchalik bunday sifat va xususiyatlar kundalik hayotda mustahkamlanib odamning shaxsiy sifatlariga aylanib qoladi.

Subyektini o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan faoliyat **ta'lim** deyiladi. U bilim, ko'nikma va malakalardan tashkil topadi. O'yin faoliyatining maqsadi ma'lum bilimlarni, harakatlar va amallarni o'zlashtirishdan iboratdir. Odamning o'z maqsadiga ko'ra, batamom o'rganish va o'zlashtirishdan iborat bo'lgan mana shunday maxsus faoliyati **ta'lim faoliyati** deb ataladi.

Psixologik jihatdan olganda, ta'lim faoliyati o'z ichiga quyidagi jarayonlarni oladi:

a) ma'lum bir nazariy va amaliy faoliyat turlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun obyektiv olamning eng muhim xususiyatlariga doir ma'lumotlarni o'zlashtirish. Bu jarayonning mahsuli bilimlardir;

b) mana shu faoliyat, ya'ni bilimlarni o'zlashtirishni yuzaga keltiradigan usul va operatsiyalarni egallash, bu jarayonning mahsuli malaka va uquvlardan iboratdir.

Shunday qilib, odamning ma'lum bilimlar, tushunchalar sistemasi ko'nikmalar va malakalarni ongli maqsad bilan boshqaradigan barcha xatti-harakatlari ta'lim faoliyati bilan bog'liq bo'ladi. Mana shu yuqoridagi mulohazalardan ko'rinib turibdiki, ta'lim maxsus va o'ziga xos bo'lgan insoniy faoliyatdir. Ta'lim faoliyatining tuzilishi murakkab bo'lib tarkibiga bilimlar, tushunchalar, malakalar, odatlar, uquvlar kiradi.

Ta'lim faoliyati maxsus ravishda tashkil etilgan sharoitda maktablarda, o'rta va oliy o'quv yurtlarida amalga oshiriladi. Katta yoshli kishilar bolalarning taraqqiyotlariga aktiv ta'sir etib, ularning ta'lim faoliyatlarini hamda bu faoliyat bilan bog'liq bo'lgan xatti-

harakatlarini tashkil qiladilar. Bu faoliyat va harakatlarni insoniyat ijtimoiy tajribasini o‘rganish tomon yo‘naltiradilar. Shunday qilib, ta’lim faoliyati katta kishilar tomonidan tashkil qilinib boshqariladi va sistemali ravishda nazorat qilib boriladi.

Ta’lim faoliyati tarbiya ishlari bilan uzviy bog‘liqdir. Ta’lim muassasalaridagi har qanday ta’lim jarayoni tarbiyaviy xarakterga ega. Bolalarga u yoki bu fan bo‘yicha ta’lim berar ekanmiz, biz ularni bir vaqtda tarbiyalaymiz ham. Ta’lim-tarbiya ishlari asosan tushuntirish, ishontirish, ko‘rsatish, rag‘batlantirish, talab qilish, vazifa berish va jihozlash kabi vositalar yordamida amalga oshiriladi. Ta’lim va tarbiya faoliyati odamni ijtimoiy foydali mehnatning har xil turlari uchun zarur bo‘lgan bilimlar, malaka hamda ko‘nikmalar bilan qurollantiradi. Bundan tashqari ta’lim va tarbiya faoliyati turli-tuman ishlarga mos ravishda o‘z xatti- harakatlarini va psixik jarayonlarini boshqara olishga o‘rgatadi. Shu tariqa odam uzoq vaqt mobaynida sistemali davom etadigan ta’lim-tarbiya faoliyatida o‘zini inson hayotida eng muhim faoliyat bo‘lgan mehnat faoliyatiga tayyorlaydi. Ma’lumki, odam o‘z tabiati jihatidan mehnat faoliyati bilan shug‘ullanmay yashay olmaydi. Agarda odam mehnat faoliyatidan to‘xtab qolsa, unday paytda o‘z hayotini ham tugatgan bo‘lur edi. Shu sababli ham mehnat faoliyati odamning yashashini ta’minlovchi eng asosiy faoliyatdir.

Odam kun kechirish uchun faqat tevarak-atrofdagi olamni bilib qolmasdan, shu bilan birga uni o‘zgartirishi, mehnat faoliyati bilan shug‘ullanishi lozim. Mehnat bu ma’lum ijtimoiy-foydali, moddiy yoki ma’naviy mahsulot yaratishga yo‘naltirilgan faoliyatdir. Odam tabiat moddasini o‘z hayoti uchun yaroqli ma’lum bir formada o‘zlashtirib olish uchun o‘z badanining tabiiy kuchlarini, qo‘l va oyoqlarini, bosh va barmoqlarini harakatga keltiradi. Shu harakat vositasi bilan tashqi tabiatga ta’sir qilib, uni o‘zgartiradi, shu bilan birga inson o‘z tabiatini ham o‘zgartiradi.

Mehnat bilish faoliyati bilan mahkam bog‘langandir, chunki har qanday ish bilim va tajribani talab qiladi. Mehnat faoliyatida shaxsning sifatlari, psixik jarayonning xususiyatlari va kishining xislatlari namoyon bo‘ladi. Mehnat faoliyati tufayli kishida tafakkur, qobiliyatlar, qiziqishlar rivojlanadi, iroda mustahkamlanadi, xarakter tarkib topadi. Mehnat kishida turli his-tuyg‘ular uyg‘otadi, kishilarning sog‘ligi va psixik holatiga ta’sir ko‘rsatadi. Mehnatning jismoniy va aqliy turlari mavjud bo‘lib, har ikkisi ham o‘ziga

xos kechadi. I.P. Pavlov shunday yozgan edi: «Men butun umrim davomida aqliy mehnat bilan jismoniy mehnatni yaxshi ko'rib keldim... Jismoniy mehnatni hatto ko'proq qadrlayman...».

Tashabbus namoyon bo'ladigan, qandaydir bir yangilik yaratiladigan, ish jarayoniga o'zgarish kiritiladigan har qanday mehnat turi ijodiy xarakterga ega bo'ladi. Biror mehnat vazifasini original ravishda hal qilishga yoki faoliyatning ijtimoiy qiy- matga ega yangi moddiy yoki ma'naviy mahsulotni yaratishga **ijod** deyiladi. Mehnat ijodiy xarakterga ega bo'lishi uchun, av- valo kishi amal qiladigan g'oya bo'lishi kerak. Ijod ishga katta qiziqish bo'lishini va iloji boricha uni yaxshiroq bajarilishni talab qiladi. Ijod zamirida tasavvur yotadi. Tasavvur bo'lmasa ijod ham bo'lmaydi. Yangi narsani ijod qilishdan oldin uni fikran tasavvur qilmoq kerak. Ilhomlanish kishining ma'naviy kuchlari va qobiliyatlarining nihoyatda ko'tarinki tarzda bo'lishidir. Ilhomlanish tufayli kishi mehnati juda samarali bo'ladi, alohida qimmatli fikrlar vujudga keladi, zarur so'zlar topiladi, kishi hamma fikrini bir joyga to'plaganda butun faoliyat jarayoni oson va tez bajariladi. Bunda o'z mehnatidan qanoat hosil qilishdek quvonchli tuyg'u boshdan kechiriladi. Ilhomlanish faqat rassomgagina emas, balki olimga ham, ishchiga ham zarur. Tarbiyachi ham mashg'ulotda biror narsani so'zlab berayotganida yoki bolalarga badiiy asar o'qib berayotganida ilhomlanish juda ham zarur bo'ladi. Ilhomlanish odatda o'z mehnatiga chuqur hayajon bilan yondashadigan va shu sohada ishlaydigan kishilardagina paydo bo'ladi. Doimiy, astoydil va g'oyat jiddiy mehnat qilganda, kishida ilhom, ijodiy fikrlar tez-tez paydo bo'lib turadi. Bunga atrofdagi sharoit, kishilarni, tabiatni kuzatish va hokazolar yordam beradi. Ba'zan ijod qilish uchun yil fasli ham ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **M.G. Davletshin, Sh. Do'stmuhamedova, M. Mavlonov, S. To'ychiyeva.** *Yosh davrlari va pedagogic psixologiya (o'quv-me- todik qo'llanma).* TDPU, — T.: — 2004.
2. **Z. Nishanova.** Bolalar psixodiagnostikasi. TDPU nashriyoti. Toshkent — 1998.

3. **M. Rasulova, D. Abdullayeva, S. Oxunjonova.** Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. — Toshkent. — 2003.
4. **S.X. Jalilova va boshqalar.** Shaxsning psixik taraqqiyoti diagnostikasi. — Toshkent. — 2009.
5. Melikboboyevich, S. U., Abdukarimovich, Y. T., & Erkinovich, N. S. (2023). THE ROLE OF FAMILY VALUES IN THE PREVENTION AND ELIMINATION OF CHILD AGGRESSIVENESS IN THE EDUCATION OF CHILDREN IN THE FAMILY. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(11), 275-277.
6. Melikboboyevich, S. U., & Abdukarimovich, Y. T. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN THE TREATMENT OF PERSONAL AGGRESSION. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(3), 26-30.
7. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. *Global Scientific Review*, 9, 1-4.
8. Abdukarimovich, Y. T., & Melikboboyevich, S. U. (2022). FORMING A RESPONSIBLE ATTITUDE TO THE FAMILY IN YOUNG PEOPLE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 653-657.
9. Melikboboyevich, S. U., Abdukarimovich, Y. T., & Toshmamatovich, N. J. (2024). WAYS TO ELIMINATE THE AGGRESSIVENESS OF THE ATHLETE RECEIVED SPORTS TRAINING. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(6), 68-73.
10. Melikboboyevich, S. U., Abdukarimovich, Y. T., & Xayrullo o'g'li, R. S. (2024). WAYS TO ELIMINATE THE AGGRESSIVENESS OF THE ATHLETE BEFORE THE SPORTS COMPETITION. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(17), 271-275.
11. Melikboboyevich, S. U., & Muxammadiyevich, B. M. M. (2024). INFLUENCE OF AGGRESSIVE CASES OF DEPUTY DIRECTORS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON WORK ACTIVITIES. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(6), 120-125.

12. Melikboboyevich, S. U., & Yusufaliyevna, H. S. (2024). EDUCATOR'S SKILL IN ELIMINATING AGGRESSIVE SITUATIONS OF CHILDREN RAISED IN PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATION. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 611-616.